

DOKUMENTUM

Az Olvasó ezúttal az Európai Unió *Tanítás és tanulás - A tanuló társadalom felé* című kiadványának legfontosabb részeivel ismerkedhet meg. Az Unió 1995-ös Fehér Könyve – melyet Edith Cresson volt szocialista párti francia politikussasszony, a Bizottság képzésért és ifjúságpolitikáért felelős XXII. direktorátusának vezetője jórészt francia szakértőkkel készítettet el – az oktatás ügyét elsősorban a munkaerőpiac és a gazdasági növekedés oldaláról közelíti meg.

A szubszidiaritás sokat idézett Uniós elvét egyre magabiztosabban használó (azaz a nemzeti kézben meghagyott oktatáspolitikákat prioritások, kulcsproblémák és modellszerű megoldások középpontba állításával mind határozottabban befolyásoló) brüsszeli politikusok és szakértők olyan munkaerő kiképzésében látják az oktatás szerepét, amely rugalmasan, életében többször is állást változtatva képes alkalmazkodni az európai munkaerőpiac változásaihoz. Megjegyzendő, hogy e meglehetősen technokrata megközelítés mindenkor hangsúlyosan kiegészül egyfajta szociális küldetéssel is: a „veszélyeztetett” fiatalok, a lemorzsolódók, hátrányos helyzetűek és bevándorlók oktatási eredményessége különös figyelmet élvez az Unió oktatáspolitikájában.

A dokumentum két kulcsfogalma a munkaerőpiaci alkalmazhatóság és a tanuló társadalom. Az első fogalom operacionalizálása olyan szakmai következményekkel jár, mint az oktatott tudásalap mind szélesebbre nyitása, a nem-hagyományos úton szerzett készségek elismerése stb. A második fogalom pedig az élethossziglani oktatás célkitűzésének általánosabb megfogalmazását jelenti.

Setényi János

FEHÉR KÖNYV AZ OKTATÁSRÓL

Az átalakulás három tényezője

Az egész világhoz hasonlóan Európának is szembe kell néznie az információs technológia világméretű terjedésével, világpiacra gyakorolt hatásával, a tudomány és a technológia kíméletlen előretörésével. E kihívások előrelépést jelentenek azáltal, hogy az embereket egymáshoz közelebb hozzák.

A világméretű technikai és gazdasági fejlődés Európában a világ többi részében tapasztalhatóan magasabb munkanélküliséget és növekvő szociális leszakadást eredményezett. Emiatt aztán némelyek szerint a technika egyértelmű akadálya a foglalkoztatás növelésének, míg mások szerint a leginkább érintett országok szociális rendszerének szintje állandósult költségeket

A fordítás alapja: *Teaching and Learning. Towards the Learning Society. White Paper*. Luxembourg, European Commission, 1996, pp. 22–48, 53–55, 62–65, 70–71. Fordította Várady Eszter.

alakított ki, amit alapvetően át kell alakítani. Mások nacionalista védőburokba kényszerültek, ami egy új társadalmi modell kidolgozására és felépítésére való alkalmatlanságként is értékelhető.

A Fehér Könyv szerint az *európai társadalom átmeneti korszakát éli egy új társadalmi forma előtt, amely túlmutat a jelenlegi rövidtávú előrejelzéseken.*

Az információs társadalom hatása

A Martin Bangemann által vezetett rangos csoport *Európa és a globális információs társadalom* (1994. május) című jelentése hangsúlyozta: „...az információs és a telekommunikációs technológiák világszerte ipari forradalmat idéznek elő, amely már most olyan jelentős és radikális, mint az azt megelőzőek voltak”.

Az előzőekhez hasonlóan ez a forradalom egyaránt hatással lesz a munka világára és a foglalkoztatásra.

Nem bizonyított, hogy az új technológiák csökkentik a foglalkoztatási szintet. Néhány technológiailag fejlett ország az új területekkel kapcsolatos tevékenységeket és munkahelyeket teremtett, azonos, sőt néhány esetben magasabb számban, mint a más területeken megszűnt munkahelyek száma.

Mindamellet bizonyos, hogy az információs technológiák radikálisan megváltoztatták a munka természetét és a termelés szervezését. E változások jelenleg komoly hatást gyakorolnak az európai társadalomra.

A tömegtermelés csökken és rugalmasabb termelési módszereknek ad helyet. A fizetett munkavállalás hagyományos típusa, azaz a teljes munkaidős állandó csökkenést mutat. A termelési viszonyok és a munkavállalás körülményei állandóan változnak. A vállalati szervezetek egyre inkább rugalmasságra és a decentralizációra töreksenek. A rugalmasságra való törekvés, a hálózati együttműködés fejlesztése, az alvállalkozókkal való növekvő együttműködés, a csoportmunka fejlesztése – íme néhány az információs technológia következményeiből.

Az információs technológiának köszönhetően eltűnik az ismétlődő fázisokból álló munka, amely immár kódolható, programozható és automatizálható. A munka egyre inkább kezdeményező- és alkalmazkodóképességet követelő feladatokból fog állni.

A decentralizációs feladatok megkönnyítése mellett az információs technológia interaktív on-line kommunikációs hálózatokon hangolja össze azokat, amely hálózatok azonos minőségben működnek kontinensek, vagy éppen irodák és emeletek között. Ennek eredménye a dolgozók magasabb szintű egyéni autonómiája, de tevékenységük kontextusának kevésbé világos ismerete. Az új technológiák kettős hatást fejtenek ki. Egyrészt számottevően növelik az emberi tényező szerepét a termelési folyamatban, másrészt viszont kiszolgáltatottabbá teszik a szervezetben részt vevő dolgozókat, minthogy azok csupán egyének egy komplex hálózatban.

Az információs technológiák jelentős eredményeket érnek el a termeléssel kapcsolatos tevékenységek, az oktatás és képzés terén, így közelítve egymáshoz az „oktatási rendszert” és a „termelést”. Piaci konvergencia figyelhető meg a munka világa és az oktatás/képzés világa között a szükséges kapacitások terén.

Az információs technológiák területén bekövetkező változások széleskörű gazdasági és társadalmi hatást gyakorolnak a következő területek fejlődésére: vállalkozás, szolgáltatóipar, a munkaszervezetek „tanuló szervezet” néven ismert új formája, menedzsment-decentralizáció és rugalmas munkaidő.

Az információs társadalom révén megismert új tanulási technikák ellenére felmerül a kérdés: az általa hordozott oktatási tartalom növelni vagy éppen ellenkezőleg, csökkenteni fogja-e az egyén tudását. Ez idáig az információs sztrádák potenciálja volt a középpontban, az Internet forradalmi, szinte azonnali választ adó szolgáltatásaival, amely például cégek, kutatók és tudósok között teremt kapcsolatot. A multimédia-termékekkel, különösen az oktatószoftverekkel kapcsolatos az a félelem, hogy a „legkisebb emberi nevezőre” jut a tudás, az emberek elvesztik történelmi, földrajzi és kulturális tájékozottságukat.

Az Európa Tanács ezért hangsúlyozta – kiváltképp az információs társadalomról Brüsszelben 1995 februárjában rendezett G7-országok találkozóján – az európai gyártású oktatási szoftverek iránti igény felkeltését. Az információs társadalomban meg fog változni a tanítás módszere: a túlzottan passzív tanár-diák viszonyt felváltja egy új és feltételezhetően ígéretes interaktív kapcsolat. Ugyanakkor viszont a tanítási módszer megváltozása nem érinti a tananyag tartalmát.

A nemzetközivé válás hatása

A gazdaság nemzetközivé válása az átalakulás második tényezője, ez a tőke, az áruk és a szolgáltatások mozgásának eddig nem tapasztalt szabadságát idézte elő. Az általánosan véltnél hamarabb jön létre egy globális és tagolt munkaerőpiac. Kis és nagy cégek, még a mobilis szakmák is on-line hálózaton „teleportálják” a munkaerőt alacsonyabb fizetésű országokból.

A növekedés, versenyképesség és foglalkoztatás témáit felölelő EU Bizottság által készített Fehér Könyv egyértelműen a világra nyitott Európa mellett foglalt állást, de hangsúlyozta a jövőbeni fejlődés európai dimenzióját, különösen kiemelve az európai szociális modell megőrzését. *Ily módon a nemzetközivé válás erősíti Európa helyzetét a világban.* A változó és bizonytalan világban Európa természetes szervezeti szint. Ezt bizonyítja a kereskedelempolitika, műszaki harmonizáció, környezetvédelem, a régiók közötti szolidaritás, az oktatás és képzés terén tett valós előrelépés, például az Erasmus programban. *Mindentennek ellenére Európának az átlagemberek számára továbbra is ki kell nyilvánítani, hogy nem csupán szabályokat ír elő, hanem mindennapos gondjaikhoz is közel áll.*

Ez a lehetőség gazdaságaink versenyképességének fokozását feltételezi és a világ erőforrásainak hatékonyabb felosztása által fogja javítani az életminőséget. Ez valamennyi ország részéről nagyszabású előkészületeket igényel.

Fennáll a szociális szakadék kialakulásának veszélye annak minden káros, sőt kegyetlen következményével.

A tudományos és műszaki tudás hatása

A tudományos és műszaki tudás fejlődése és terjedése gyorsul. Kialakulóban van a tudás és a know-how előállításának új modellje, amely egyesíti a túlzott specializációt és az interdiszciplináris kreativitást. Az ipar egyre inkább a tudománytól várja új termékek fejlesztését (pl. speciális ötvözetek sportszerekhez, biológiai folyamatok a környezeti ipar számára). A tudományos kutatásnak magas színvonalú műszaki felszerelésre van szüksége (pl. nagyteljesítményű számítógépek és kommunikációs hálózatok).

A száz évvel ezelőtti vélekedéstől eltérően a haladás ünneplése helyett *a közvélemény gyakran fenyegetést lát a tudományos kísérletekben és a műszaki fejlődésben.*

Az egyre növekvő aggodalom a századvég jelentős tényezője. Míg a tudomány jelentősen fejlődik (korlátozódott, ha nem is tűnt el az éhínség és számos betegség, nőtt a várható életkor,

gyorsabb kommunikáció vált lehetővé stb.), sokakban ez a fejlődés ahhoz a félelemhez hasonlítható érzést kelt, amely a középkor és a reneszánsz közötti átmenetet jellemezte.

A média jelentései szintén festenek képet erőszakról, megerősítik az aggodalmakat.

A válság kezeléséhez jobb információs ellátás szükséges, de önmagában nem elég. Az irracionális képzetet a tudás terjesztésével lehet legyőzni. A tudomány és az emberi haladás közötti kapcsolat bemutatásával, de a korlátai teljes tudatában, a jelenkor természettudományos és műszaki világa elfogadottá válik és jobb helyzetbe kerül az újító szellemű kultúra széleskörű terjesztése terén. Számos európai országban a válasz kulturális és etikai szinten jelenik meg.

A *természettudományos és műszaki kultúra* megismertetése a közhivatalok állandósult erőfeszítéseinek célja. E téren a nemzeti szintű tevékenység 1993 óta fokozódott és immár kiegészíti azt egy időszzerű európai esemény, *A természettudományos kultúra európai hete*, amely egyre sikeresebb az Európai Unió országaiban. Valójában az iskolában dől el a kérdés. A természettudományos és műszaki tájékoztatás akkor eredményes, ha az iskolában elsajátított szilárd természettudományos alapra épül.

A második szint *etikai*. A biotechnológia fejlődése, az intelligens gépek és az ember kapcsolata, az élet létrehozásának új megközelítése, a más fajokkal való együttélés fokozódó érzékelése, a környezetvédelem, mindezek olyan új kérdések, amelyekkel Európának szembe kell néznie. Ugyanez a probléma jelentkezik az információs társadalommal kapcsolatban. A fiatalok, sőt gyermekek számára egyre könnyebben elérhető „információs sztrádákat” elboríthatják az emberi méltóságot sértő üzenetek. Ez felveti gyermekeink védelmének ügyét. A felelősség etikájának az alapoktatás és a kutatók képzése szerves részévé kell válni.

Európaszerte minden tagállamban az átalakulás e három tényezőjét, valamint az iparra és foglalkoztatásra ható következményeiket egyre behatóbban tárgyalják. Példa erre a német szövetségi kormány *Németország mint ipari terület jövője* (Bundesministerium für Wirtschaft, 1993. szeptember). Európai szinten a növekedés, versenyképesség és foglalkoztatás témakörében született Fehér Könyv, valamint a munkáját Cannes-ban megismétlő esseni európai csúcstalálkozó kiemeli a versenyképesség, a foglalkoztatás és az oktatás/képzés közötti kapcsolatot.

Az átalakulás három tényezőjére adott válasz többoldalú, hiszen az európai társadalom erőteljes átalakításával jár.

A képzés legfőbb célja az egyén önbizalmának és foglalkoztatási kapacitásának kifejlesztése az alkalmazkodás és a változás lényege. E Fehér Könyv két fő válasza tehát ennek megfelelően az, hogy *mindenki széleskörű tudáshoz férjen hozzá, valamint kifejlessze képességeit a foglalkoztatás és a gazdasági élet céljaira.*

Az első szempont: széles tudásalap

A jövőben az embereknek komplex, előre nem jelezhetően változó helyzeteket kell felfogniuk, amely változásokat azonban a tudomány fejlődésével könnyebben figyelemmel kísérhetik. Szembesülniük kell egyre növekvő számú tárggyal, társadalmi szituációval, földrajzi és kulturális közeggel. Ráadásul be kell érniük töredékes és csonka információhalmazzal, amely különféleképpen interpretálható és részrehajlóan elemezhető.

Fennáll tehát egy társadalmi szakadék kialakulásának veszélye: vannak, akik képesek interpretálni, mások használni, megint mások kirekesztődnek a középponti társadalomból és szociális támogatásra szorulnak. Másként fogalmazva: szakadék tátong az ismerettel rendelkezők és az azzal nem rendelkezők között.

Az ilyen társadalom számára a legnagyobb kihívás a két csoport közötti távolság csökkentése az emberi erőforrások haladása és fejlődése megengedésével.

A világ megértése lehetséges, ha kölcsönhatásának és működésének módja felfogható és a személyre szabott irányt meg lehet találni. Ez az iskola fő funkciója. Ez különösen kívánatos Európa kialakításánál. A fiataloknak biztosított, a komplex rendszeren átsegítő és a célját megvitató széleskörű tudással a tudás megteremtése és az európai állampolgárság alapjait.

Széleskörű tudásalap kialakítása, azaz a dolgok jelentése felfogásának képessége, megértés és ítélet kialakítására – ez a gazdasági és munkaerő-piaci változásokhoz való alkalmazkodás első tényezője. Az európai gyáriparosok kerekasztaláról (1995. február) készült jelentés a rugalmas képzés és széleskörű tudásalap igényét hangsúlyozta és a „tanulásért tanulni” egész életet átfogó megközelítést hirdette. Leszögezte, hogy „az oktatás lényegi feladata, hogy mindenkit hozzásegítsen saját lehetőségei kifejlesztéséhez és a teljes emberré váláshoz, szemben a gazdaság szolgálatában álló munkaeszközzel; a tudásnak és a szakértelemnek egyúttal kell járnia a jellemépítéssel, távlati szemlélettel és a társadalommal szembeni felelősség elfogadásával.”

A szilárd és széleskörű irodalmi, filozófiai, természettudományos, műszaki és gyakorlati tudásalap igénye nem csupán a kezdeti képzésre vonatkozik. Számos példa mutat arra, hogy az alulképzett vagy a nagyfokúan szakosodott dolgozók szakmai átképzése a Taylor-féle munkafogalom értelmében függ az alap elsajátításától, amely az új műszaki készségek alapja. Munkások átképzésekor a képzési intézmények egyre növekvő számban kényszerülnek általános alapozást nyújtani az új szakma tanítása előtt.

Az üzlet és az oktatás világa között növekvő konvergencia áll fenn az általános oktatás és a szakosodott képzés egyeztetése terén.

A széleskörű tudásalap erőteljes visszatérése fedezhető fel az oktatáson kívüli világ megértésének kulcsaként.

A dolgok jelentésének megértése

Egy alapvetően univerzális, tudásra alapozott társadalomban a társadalmi és kulturális identitást csupán részben lehet közvetíteni. Fel kell építeni azt a szerepet, amely a továbbiakban nem helyettesíthető, nemcsak az iskolában, hanem az egyének által is, akik a kollektív emlékezetre támaszkodva dolgozzák fel a rájuk zúduló különféle információt, amit átszűrnek szakmai, kulturális, társadalmi és családi köreiken.

Az európai kultúra jövője attól függ, hogy a fiatalokat képessé tudja-e tenni folyamatos kérdésfeltevésre és új válaszok keresésére az emberi értékek megkérdőjelezése nélkül. Ez az alapja az állampolgári létnek és ez szükséges ahhoz, hogy az európai társadalom nyitott, multikulturális és demokratikus legyen.

Ezzel összefüggésben a legkiválóbb tudósok hangsúlyozzák a megfelelő tudományos tudatosság jelentőségét – nem egyszerűen matematikai értelemben – a demokrácia megfelelő működésének biztosítására. A demokrácia jelentős ügyekben hozott többségi döntés alapján működik. Az összetett ügyek egyre nagyobb háttérismeretet követelnek. Például a környezeti és etikai kérdések nem képezhetik lényegi vita tárgyát, ha a fiatalok nem rendelkeznek bizonyos természettudományos ismeretekkel. Jelenleg az e téren hozott döntések nagyon gyakran szubjektív és érzelmi alapon álló ismérvekre alapulnak, a többség nem rendelkezik a tudatos választáshoz szükséges általános ismeretekkel. Ez természetesen nem az emberek tudományos szakértővé képzését jelenti, csupán azt, hogy képesek legyenek felvilágosultán választani olyan ügyekben, amelyek hatnak környezetükre és megértsék a szakértők vitáinak társadalmi kihatásait. Ugyanígy szükség van arra, hogy fogyasztóként is képes legyen mindenki mérlegelni döntéseit.

A természettudományos és műszaki területen történő radikális változások megkövetelik az egyéntől (még ha nem is kutatói pályára készül) a dolgok jelentésének megértését. Az egyének meg kell tanulnia rendszerszinten gondolkodni, magára felhasználóként és állampolgárként, egyénként és valamely csoport tagjaként tekinteni.

Az irodalom és a filozófia ugyanezt a funkciót tölti be a válogatás nélküli információval bombázó tömegkommunikációval és a közeljövőben a nagy információs hálózatokkal szemben. Az irodalom és a filozófia ítélőképességgel és kritikai érzékkel fegyverzik fel az egyént. Ez a legjobb védelem a manipuláció ellen, képessé teszi az egyént a kapott információ megértésére és értelmezésére.

Érdemes mindamellett kiemelni a tömegkommunikáció oktatási szerepét. Széles közönségre tegegekhez szóló csatornák, mint például az Egyesült Királyságbeli BBC vagy szakosodottabb programokat sugárzó adó, mint a francia La Cinquieme oktatási programokat is műsorára tűz, amelyek tartalmasak.

A közhivatalokkal együttműködve a tömegkommunikáció olyan célok elérését is lehetővé teszi, amire hagyományos módon nem lenne lehetőség. Remek példa erre a közelmúltból a BBC „írás és olvasás”-kampánya, amellyel a hátrányos helyzetű szülőket és gyerekeket célozták meg az analfabétizmus felszámolására.

A széleskörű ismeretek lehetővé teszik a tájékozódást az információs társadalomban, azaz a különböző forrásokból való képek és információk kritikus értelmezését.

Megértés és kreativitás

A megértés az a képesség, amellyel elemezzük, hogyan állnak össze a dolgok és hogyan szedhetők szét. E Fehér Könyv egyik célja felhívni a figyelmet az innováció tanításának döntő fontosságú ügyére.

A tudás túlzott standardizációját tapasztalhatjuk. Az a benyomás támad, hogy mindent szigorúan logikus sorrendben kell megtanítani és hogy a minőség előállításához és felismeréséhez absztrakt fogalmakon alapuló deduktív érvrendszer elsajátítására van szükség, amelyben matematikusoké a főszerep. Bizonyos esetekben a deduktív megközelítés tehát passzívra kárhözhatja a tanulót és megköti képzeletét.

A megfigyelés, józan ész, kíváncsiság, érdeklődés a környező fizikai világ és társadalom iránt, valamint a kísérletező kedv olyan tulajdonságok, amelyek gyakran háttérbe szorulnak. Mégis e tulajdonságok miatt lesz az egyénből feltaláló és nem műszaki menedzser. A közelmúltban Európában a tanulási folyamat, függetlenül attól, hogy mezőgazdasági vagy ipari háttere volt, elsődlegesen elvont fogalmak elsajátítására irányult, az iskolán kívüli mindennapi életben ellesett gyakorlati készségek ellensúlyozására. E *gyakorlati tudás* nagyobb része módosult és elfelejtődött városiasodott, automatizált és a média által dominált társadalmunkban. Vissza kell hozni ezt egy szélesebb ismeret alap részeként, hogy az egyén felkészüljön a technikai eszközök használatára annak érdekében, hogy a technika helyett az ember parancsoljon.

E képességek kifejlesztése azt feltételezi, hogy megismertetjük a társadalommal a felfedezések társadalomra gyakorolt kedvező hatását és a felfedezés létrejöttét. A tagállamok tudománytörténeti és műszaki történelem oktatásának iskolai bevezetését, valamint a kutatás és a közoktatás kapcsolatainak erősítését szorgalmazó lépéseit támogatni kell.

Véleményformálás és döntéshozatal

A döntéshozatal és a választás képessége két olyan alapvető készség, amelyek a minket körülvevő világ megértésében segítenek. A következőket tartalmazzák: ismérveket a választási helyzet eldöntésére, a múltbeli tanulságok emlékeztetést és a jövő felmérésének képességét.

A választás képessége személyes és társadalmi értékeken alapul, továbbá a minket körülvevő világ racionalizálásának képességén.

A múlt felidézése és megértése alapvető jelentőségű a jelen döntéseinek meghozatalakor. A történelem (ideértve a tudomány és a technika történetét is) és a földrajz ismeretének idő- és térbeli kalauzként kettős szerepe van gyökereink elfogadásában, a valahová tartozás érzése kifejezésében és mások megértésében. Nem csodálkozhatunk azon, hogy a tekintélyelvű rezsimekben és diktatúrákban dívott a történelemátírás és -hamisítás. *A múltját elfeledő társadalom a közös örökség nyújtotta gazdagság és hivatkozási pontok elvesztésével bűnhődik.* Nem meglepő, hogy az európai történelem ismerete nélkül az olyan kifejezések, mint „hordja a keresztjét”, „Heuréka!”, „salamoni döntés”, „Bábel tornya” jelentésüket veszítették.

A világot nem befejezett egészként, hanem felépítendő műként bemutatva ébred fel ismét a jövőbe tekintő ösztön.

Az iskolának nemcsak engedniük kell a tanulók kritikai képességeinek fejlesztését minden szinten, tanárok és diákok körében egyaránt, hanem ösztönözni is. Az iskola nyílt légköre, együttműködési követelményei és az a kötelessége, hogy a fiatalokat a munkavállalásra készítse fel, nem akadályozhatja meg legfőbb funkciójának teljesítését, azaz a fiatalok személyi és társadalmi fejlődésének irányítását. E Fehér Könyv reméli, hogy a holnap társadalmában a két követelmény a jelenleginél is jobban kiegészíti egymást.

A második válasz: felkészítés a munkavállalásra, a gazdaságos életvitelre

E Fehér Könyv egyik központi témája annak a kérdésnek megválaszolása, hogyan lehet az oktatást és képzést a legjobban felhasználni az európai országok munkahely-teremtési erőfeszítéseikhez, miközben a gazdaság nemzetközivé válása és az új technológiák bevezetése ellenőrzötten folyik.

Mindebből két kérdés következik: milyen képességek szükségesek és hogyan lehet azokra szert tenni?

Melyek a szükséges képességek?

Világunkban a tudást tág értelemben így határozhatjuk meg: *az alapvető és műszaki tudás szerzett gyűjteménye, amely társadalmi készségekkel egészül ki.* Az oktatási rendszerben, családban, munkavégzés közben és különféle egyéb információs hálózatok révén szerzett tudás egyenlege által válik *széleskörű és átadható tudáshalmazzá*, amely a munkavállalás szempontjából a legkedvezőbb.

Az alapvető tudás az egyéni alkalmazhatóság alapja. Ez a formális oktatási és képzési rendszer valódi területe. Az alapoktatásban megfelelő egyensúlyt kell találni a tudásanyag megszerzése és a tanulásra alkalmassá tevő módszertani képességek elsajátítása között. E területeket kell ma fejleszteni.

Az elmúlt években az európai országok ismét az olvasás-írás-számítan alapvető hármására összpontosítanak az iskolai kudarcok elkerülése érdekében, amelyek aztán a társadalmi kirekesztődésben játszanak fontos szerepet.

Az oktatásba való korai belépés, vagyis az iskolaelőkészítés szintén egyre általánosabbá válik. Az iskolaelőkészítésben részt vett tanulók további iskolai szereplése sikeresebb, mint a többieké. Hosszabb ideig tanulnak és könnyebben illeszkednek be.

A nyelvtanulást szintén ösztönözni kell. Ennek érdekében jött létre a Socrates programon belül az Euroling elnevezésű projekt, amely három nyelven (olasz, spanyol, holland) állított elő tananyagot óvodák és általános iskolák részére. Az óvodában kezdődő korai nyelvtanításnak az alapvető tudás részévé kell válni. *Az Európa Unió Bizottsága úgy véli, hogy az iskolában*

elsajátított legalább két idegen nyelv célkitűzése szükséges, ahogy jelen Fehér Könyv második részében ez szerepel.

A műszaki tudás egy szakmával való egyértelmű azonosulást enged. Ezt részben a szakképzés keretében, részben munkavégzés közben lehet elsajátítani. E tudás alapvető változáson ment keresztül az információs technológia beköszöntével, a szakmák közötti választóvonalak eltűnőben vannak. E tudás keretein belül néhány „kulcsfontosságú képesség” központi szerepet játszik számos különböző foglalkozás esetében és ezért alapvető az állásváltoztatáshoz. Ezért szükségessé vált az információs technológia alapjainak elsajátítása.

A műszaki tudás megszerzése azonban nem szükségszerűen korlátozódik a jelentős és a legújabb területekre. Léteznek nagy múltú, de továbbra is hatékony iparágak, ahol a hozzáértés valódi hagyománya együtt jár a dolgozók munkájának figyelemmel kísérésével és irányításával. Az effajta hagyomány továbbra is inspiráció forrása és olyan munkásokat alakít, akik elsajátították szakmájuk különböző fogásait és ezeket képesek másoknak továbbadni.

A társadalmi vonatkozások az interperszonális képességek terén mutatkoznak meg, azaz a munkahelyi magatartásban és a felelősségi körtől függő számos képességben, úgy mint az együttműködésre, illetve csapatmunkára való képesség, kreativitás és a minőségre törekvés. E képességek teljes birtokába kizárólag munkakörnyezetben lehet jutni, tehát főleg a szakma gyakorlása közben.

Egy személy alkalmazhatósága és alkalmazkodási képessége összefügg azzal, hogy miként tudja e különböző tudástípusokat egyíteni és azokra építeni. Eszerint az egyén válik saját képességei kovácsává, a hagyományos intézményi csatornákon keresztül szerzett képességeket tudja egyíteni az alkalmazottként és a személyes képzésére irányuló erőfeszítések útján szerzett tapasztalatával.

Az oktatási ellátás diverzifikálódása, a különféle csatornák közötti hídverés, a munkakezdet előtti tapasztalatszerzés növelése és a mobilitás lehetőség szerinti legnagyobb mérvű fokozása révén az emberek kifejleszthetik alkalmazhatóságukat és pályájuk alakulását saját kezükben tarthatják.

Hogyan válunk alkalmazhatóvá?

A hagyományos mód: szakképzettség

Manapság az emberek a szakképzettséget nyújtó oktatási vagy szakoktatási rendszerre teszik le voksukat, a lehető leghosszabb ideig igyekeznek az oktatási rendszerben maradni.

A tagállamokban valóban létezik tendencia a tanulmányi idő meghosszabbítására és erős társadalmi nyomás nyitja szélesre a felsőoktatási intézmények kapuit, hogy így nagy arányban növelje az abban résztvevők számát. Ez érinti a szakképzésben tanuló fiatalokat de még azokat is, akik rendelkeznek munkahelyi tapasztalattal. E helyzet megkérdőjelezi a szakképzés vonzerejét, amely több tagállamban korlátozott sikereket hozó „második lehetőség”. A fiatalok ezért inkább a közoktatásban maradnak, megkockáztatva azt, hogy majdani munkájukban túlképzettek lesznek.

A fiatalok ilyenén viselkedése ésszerű, hiszen a magas szintű iskolázottság és a szakképzettség még mindig a legjobb ajánlólevél az elhelyezkedésnél. Társadalmi szempontból azonban gondot okoz ez a tendencia. Az alacsonyabb képzettségű fiatalok kénytelenek alacsonyabban kvalifikált munkát végezni, mint amit kezdetben reméltek. Ez a „dominóelv” érinti azokat, akik kevésbé vagy egyáltalán nem képzettek és döntő szerepet játszik társadalmi elszigetelődésük kialakulásában. A túlképzettség szintén akadály a előmenetelnek.

A legtöbb európai rendszerben a szakképzettséget az államigazgatásban, a vállalatok vezetésében, a kutatásban és az oktatásban dolgozó elitet szem előtt tartva alakították ki. Néhány országban majdnem kizárólagos módon igazolják a hozzáértést, amely erőteljesen ösztönöz a hosszú időtartamú tanulásra és a nagyon szelektív próbálkozásokra. Számos országban ráadásul a dolgozó foglalkozását a képzettsége határozza meg. A szakképzettség és a státusz közötti kapcsolat, bármennyire logikusnak is látszik, felnagyítja a munkaerőpiac rugalmasságának belső hiányát.

A jelenség tehát úgy magyarázható, hogy ilyenképpen a társadalom „kizár” tehetséges egyéneket, akik ugyan általában kilógnak a sorból, de újító szelleműek és olyan elitet hoz létre, amely valójában nem reprezentálja a rendelkezésre álló emberi erőforrásban rejlő potenciált. Ezt a vélekedést több közelmúltban készült felmérés támasztja alá, amelyek szerint hosszú távon az elitista képzés egyre inkább a felső menedzser és értelmiségi réteg kiváltságává válik.

Mind ez természetesen nem jelenti azt, hogy a szakképzettség megszerzése nem megfelelő módszer. A tagállamok hatalmas erőfeszítéseit az alapképzés megszilárdítására természetesen továbbra is ki kell fejteni, amelyet a Socrates és Leonardo programokon keresztül az egész európai közösség támogat. Ezzel párhuzamosan azonban a képességeket és készségeket optimálisan, forrásaikra való tekintet nélkül kell hasznosítanunk, mindenki számára biztosítani kell az egyéni lehetőségek kihasználását az egyéni, üzleti és ipari igények kiszolgálásával. Nyitottabb és rugalmasabb megközelítésre van szükség. Ez a hozzáállás a készségfejlesztés folyamatos támogatásával ösztönzőleg hat az élethossziglani tanulásra.

A modern pálya: az együttműködő, oktató, képző és tanuló hálózaton belüli integráció

Ha az embereknek elvárásaink szerint felelősségteljesen kell kialakítaniuk képességeik tárházát, ennek érdekében először is könnyebben kell bejutniuk az intézményes képzési rendszerekbe. Ez a rendszerek ismeretét, valamint széles körűbb hozzáférhetőséget és a tanirányok közötti nagyobb mobilitást feltételez.

Két lehetséges megoldás létezik. Vagy fennmarad a szakképzettség szintje, amely esetben az ezzel nem rendelkező fiatalok száma növekszik, vagy a szakképzettségeket, illetve az ezzel rendelkező fiatalok számát kell növelni, amely elkerülhetetlenül megkérdőjelezi a végzettség minőségét.

E kérdések minden tagállamban felvetődnek, ahogy a képzettség nélkül, személyes kudarcélménnyel az oktatási rendszerből kikerülő fiatalok magas száma is központi probléma. Ezek a fiatalok nem állják meg helyüket a munkaerőpiacon, mivel nem rendelkeznek semmiféle hivatalosan elismert szakképzettséggel.

A Fehér Könyv olyan harmadik megoldást javasol, amely néhány tagállamban máris létezik. Ez a megoldás nem csökkenti a szakképzettség jelentőségét, éppen ellenkezőleg: fenntartja annak minőségét és egy megbízható akkreditációs rendszerben elismeri a rész-képességeket. Az oktatási rendszerből kikerült személyek ösztönzésre találnának meglévő képességeik kihasználására. Ez nem a tág értelemben vett végzettséget jelenti, hanem az alap- vagy szakképzésben szerzett tudást (nyelvismeret, a matematika bizonyos szintű ismerete, könyvelés, adatbázis-kezelés, szövegszerkesztés stb.). E rész-képességekkel olyan felnőttek is rendelkezhetnek, akik önképzés során tettek szert valamilyen tudásra (pl. számítógépes ismeretek) és akiket ösztönözni lehetne ismereteik bővítésére. Az ilyen típusú akkreditációs természetesen elvezethet egy cégnél szerzett technikai tudás elismeréséhez, amelyet manapság kizárólag a cég szempontjából értékelnek.

Az egyént támogatni kell, akár a formális oktatási rendszerben, akár azon kívül szerezte tudását. A leghatékonyabb oktatási és képzési programok hálózatszerűen működnek. A hálózat lehet intézményi (oktatási és képzési intézmények családokkal és cégekkel együttműködésben) vagy gomba módra szaporodó informális hálózat (felnőttoktatási intézmények, oktatási szövetkezetek stb.).

Az oktatás és képzés elérésének támogatása

Az alapvető feltételek biztosítása után két tényezőt szükséges figyelembe venni ahhoz, hogy az egyének képesek legyenek felelősen felépíteni pályájukat:

- megfelelő tájékoztató és tanácsadás;
- elérhető képzés a mobilitás valamennyi rendelkezésre álló lehetőségével.

Első feltétel: tájékoztatás és tanácsadás

A fiatalok pályaválasztásánál, illetve a felnőttek szakmai vagy továbbképzésénél a választék bősége és megismertetése jelent problémát. Egy európai polgár jelenleg több információ alapján választhat szállodát vagy éttermet mint képzési formát.

Egy tájékoztottabb polgár jobb helyzetben van a képzési választék áttekintésekor. Ezt hangsúlyozta a Versenyképességi Tanácsadó Testület jelentése, amely „képzési tájékoztatási központok” létrehozását javasolja, amelyek a képzési lehetőségekről szóló információval szolgálnának.

Ez feltételezi a képzés teljesen független, azaz az oktatási rendszeren kívüli felmérését, amelynek egyszerűnek kell lennie, feladata a sorrend felállítás és egyértelmű összehasonlítások megtétele lenne, ami a képzést valóban hasznossá tenné a munkaerőpiac számára. Fontos továbbá annak felmérése, hogyan csökkenti a képzés a munkaerő-piaci hátrányos megkülönböztetést azáltal, hogy növeli a női munkaerő jelenlétét a hagyományosan férfiak uralta szakmákban. Ez a felmérési folyamat eltávolítaná az első akadályt a tanácsadás útjából.

A tanácsadás második akadály a szakmák fejlődésének és a munkaerőpiacon keresett képességeknek alakulása. E kérdés európai szintű felvetése lehetővé tenné az összehasonlító szempont alkalmazását, amely széles körűbb és hozzájárulhatna a megoldáshoz.

A harmadik akadály a hozzáállás. Jelentős előrelépés tapasztalható, ám a társadalmi helyzet és körülmények továbbra is meghatározóak, az egyéni választások a társadalmi érvényesülést akadályozhatják.

Második feltétel: az egyéni adottságokat és igényeket szolgáló széleskörű és nyílt elérhetőség

E feltétel megvalósulása az oktatási intézmények közötti átjárást követeli. A mobilitás nagymértékben növekedett a tagállamokban, ezt a tendenciát továbbra is ösztönözni kell.

A mobilitás egész Európában szintúgy növekedett, az európai közösség jelentősen hozzájárult e folyamathoz, különösen az Erasmus program által. A mobilitás foka azonban továbbra sem kielégítő.

A munkaerőpiaci mobilitásnak két fő akadály van, akár a dolgozókról (munkavállalók, tanárok, kutatók, munkanélküliek), akár diákokról, különösen egyetemi hallgatókról van szó.

A legfontosabb kérdés az ismeretek EU-n belüli valóságos elismerésének biztosítása. *Bizonyos szabályozott szakmák esetében biztosított a diplomák kölcsönös elfogadása, amelyet az Európai Közösség esetjoga erősít meg. A diplomák elismerésének kérdése azonban felmerül más szakmákkal szembeni korlátozások kapcsán is. A diploma egyetemi elismerést jelent, de a diploma által tartalmazott összetevőket nem ismerik el, kivéve, ha ezt az Európai Közösség támogatja a*

felsőoktatási intézmények együttműködése, azaz a Közösség által finanszírozott program által. Példa erre a több mint 40 fordító-tolmács iskola együttműködése a Tradutech hálózatán belül, amely 1986 óta biztosítja a mobilitást tanároknak és diákoknak egyaránt az Erasmus részét képező európai kredit-átváltási rendszeren (ECTS, European course credit transfer system) belül.

A szakképzettségen kívüli foglalkoztatási eredmények elismertetése két tagállam között még nehezebb feladat.

A nemzetek közötti mobilitás második akadálya a jogi és adminisztratív korlátozás. A helyzettől és a kérdéses tagállamtól függően az akadályok a szociális ellátásból (különösen nyugdíjfizetés), tartózkodási engedély megszerzésének nehézségéből (különösen olyan személy esetében, aki törvényesen tartózkodik az adott tagállamban, de egy EU-n kívüli ország állampolgára) és pénzügyi szabályokból (pl. tanulmányi ösztöndíjakat vagy kutatási támogatást kérelmezők esetében) adódnak. A mobilitás további kerékkötője, hogy a felsőoktatási tanulmányi ösztöndíjak nem vihetők át egyik országból a másikba.

A tanuló társadalom felé tett lépést jelent az emberek fizikai mobilitása akadályainak lebontása Európában egy olyan korban, amikor az új kommunikációs technológia lehetővé teszi a nem-fizikai mobilitást is.

Elérhetővé kell tenni az élethossziglani képzést

Az Essen-i és Cannes-i Európa Tanács-határozatok a tagállamok illetékeseihez és a társadalmi partnerekhez hasonlóan hangsúlyozzák a folyamatos képzés fejlesztésének igényét.

Ennek ellenére az elmúlt években nem történt fejlődés e téren. Ellenkezőleg, a gazdasági visszaesés, a munkaerő-felesleg és a túlképzett fiatalok megjelenése egyazon munkaerőpiacon nem járult hozzá a képzési piac fejlődéséhez, ami különösen az idősebb és kevésbé képzett munkaerő számára előnyös. Továbbra is fennáll a különbség a különböző jellegű cégek és munkaerőcsoportok között. Ez különösen hátrányosan érinti a kis- és középvállalkozásokban dolgozókat, az alul- vagy egyáltalán nem képzetteket, valamint a nőket, mivel nem kellő számban képviseltetik magukat a felsővezetők között és a műszaki területeken, vagy foglalkoztatási helyzetük miatt (pl. részmunkaidő). Némi fejlődés mindazonáltal tapasztalható. Az „Ideals” elnevezésű program az európai közösség „telematics alkalmazások” programjának támogatásával kis és középvállalkozásokkal és műszaki oktatási intézményekkel együttműködve lehetővé tette a kis és középvállalkozások képzésének fejlesztését (a tanfolyami modulok adatbázisa a különböző kis- és középvállalkozások igényei szerintiek) a munkahelyen vagy helyi képzési központokban.

Az átfogó képzésre irányuló erőfeszítés meglehetősen szerény. Az információs társadalom létrejötté és az abból adódó tartalmi és szerkezeti változások sürgőssé teszik a dolgozók képzési lehetőségeinek javítását. Szükséges a tartalmi bővítés is, amely nem merülhet ki egy új álláshoz való adaptációban.

Az információs társadalom nyújtotta valamennyi lehetőséget meg kell ragadni

Hogy mi a tét, látnunk kell az üzleti és oktatási szektor szempontjából egyaránt. A tények ismertek. Az Egyesült Államokban komoly versenytárs a multimédia, különösen az oktatási multimédia területén. *Európa nem szenved a kreativitás hiányában. Ellenkezőleg.* Az európai feltalálók és gyáriparosok azonban hátrányos helyzetben vannak az európai kulturális és nyelvi különbségek miatt szétaprózódott piacon. Emiatt nehéz a helyi, regionális és országos beruházások gazdaságossá tétele, ezért olyan termékek gyártását kell ösztönözni, amelyeket nemcsak Európában, hanem világszerte érdeklődés fogad.

A tanárok számára szintén meg kell teremteni az új technológiákhoz és azok következményeihez való alkalmazkodás lehetőségét. Az oktatási multimédia-eszközök iskolai megjelenése még mindig lassú. Ennek több oka van. *A manapság kapható termékek még nem elég jók ahhoz, hogy a tanárokat a multimédia-használatára ösztönözzék. Az oktatási multimédia-szoftverek fejlesztése különösen fontos tehát, ezt az EU Bizottsága szakbizottság felállításával támogatja.* A tanárok nem minden esetben rendelkeznek a megfelelő típusú és mennyiségű hardverrel, és főleg nem elég képzettek az oktatási multimédia használata terén.

Az információs társadalom egy másik problémát is felvet. Az EU regionális bizottsága „Oktatás és képzés a műszaki és társadalmi kihívások fényében: első gondolatok” (1995 szeptember) címmel így teszi fel a kérdést: *„hogyan segítsük elő az oktatás elérésének egyenlőségét férfiak és nők számára, hogyan akadályozzuk a hátrányos helyzetű csoportok (vidéken lakók, idősek, etnikai kisebbségek és bevándorlók) másodrendű állampolgárrá válását a tanulás új lehetőségei és technológiai közepete?”*

A Bizottság szerint óriási egyenlőtlenség tapasztalható a képzés és a munkaerőpiac elérhetősége terén, amely csökkentésére az információs társadalom nyújtotta lehetőségeket teljes mértékben ki kell használni.

Az információs technológia hatalmas növekedést eredményez majd a távoktatásban. Ezt a megállapítást tette az Európa Parlament 1993. júliusi, a nyílt és távoktatásról szóló határozatában, amelyet D. Pack jelentése alapján hozott.

A távoktatást évek óta fejlesztő Nyitott Egyetem eredményeit e helyütt feltétlenül meg kell említeni.

Végezetül, olyan specifikus pályaválasztási irányokat kell kifejleszteni, amelyek lehetővé teszik a társadalmilag marginalizálódott vagy kirekesztett népesség magára találását a képzési vagy munkaerőpiacon. Fehér Könyvünk prioritásnak tekinti ezt a feladatot. A tagállamok részéről komoly erőfeszítések történtek a marginalizálódott csoportok társadalomba való visszamelésére.

Az eredmények, különösen a fiatalok visszaintegrálására tett kísérletek azt mutatják, hogy szükség van ún. második lehetőséget nyújtó programokra, amelyeket az Európai Unió a Fehér Könyv második részében ismertetett módon támogathatna.

Az elsajátított ismeretek elismerése

A tanuló társadalomban az egyénnek képesnek kell lennie alapvető, műszaki és foglalkozási ismereteinek elismertetésére, tekintet nélkül azok megszerzésének módjára. Ilyesmire már vannak példák: az autózvezetői jogosítvány, angol nyelvi (TEFL) és matematika (Kangaroo) vizsgák. Az ismereteket feltüntető, személyhez kötődő „tudásigazolványt” kellene kiállítani minden illetékes személy számára.

Az igazolvány alkalmazható lenne a könnyen tudásszintekre bontható területeken (nyelvek, matematika, menedzsment, informatika, jog, közgazdaság stb.), továbbá olyan területeken, ahol a tudást az alkalmazó cég értékeli (könyvelés, pénzügyek, külkereskedelem, stb.), sőt olyan területeken is, amelyek több alkalmazási körben lényegesek lehetnek (rendszerteret, a döntéshozatal bizonyos területei stb.). Ilyen módon például egy szakképzettséggel nem rendelkező alkalmazott be tudja mutatni jövőbeli munkaadójának dokumentált képességeit, pl. műszaki rajz, nyelvismeret, szövegszerkesztés, adatbáziskezelés, ezúton igazolva ismereteit, annak ellenére, hogy nem rendelkezik tickárnői képesítéssel. Egyéb példák is vannak, pl. a menedzsment és számítógép-kezelés.

Európai vállalatok saját céljaikra dolgoztak ki rendszereket az ismeretek akkreditációjára és értékelésére, amelyeket általános célokra át lehetne alakítani.

Egy effajta önkéntes, széles körben hozzáférhető és egyetemekkel, kereskedelmi kamarákkal és a gazdaság konkrét területeivel együttműködő akkreditációs rendszer kiegészíthetné a hagyományos minősítő rendszert, de nem helyettesítené azt.

Az ismeretek értékelése a Fehér Könyv második részében részletezett új módszereinek kidolgozásával lépést tennék a tanuló társadalom felé.

Az egyén elhelyezése a támogatási-együttműködési hálózaton belül

Miközben a munkaerőpiaci alkalmasság kidolgozásakor egyre kevésbé kielégítő egyetlen intézményre támaszkodni, az önellátás sem megfelelő módszer. Tapasztalatok szerint egy együttműködési hálózat tagjaként lehet a legjobb oktatási lehetőségeket megragadni.

Együttműködés az intézmények és egyéb tényezők között

Az oktatási és képzési rendszerek adaptálását és fejlesztését partnerkapcsolatok során kell erősíteni: egyetlen intézmény, iskola vagy cég nem lehet képes az előnyös alkalmazhatósághoz szükséges ismeretekhez hozzásegíteni.

Korai gyermekkorban az iskola és a család együttműködése biztosíthatja leginkább az alapvető ismeretek elsajátítását. A család szerepének különleges figyelmet kell szentelni, különösen a hátrányos helyzetű régiókban. A családoknak szorosan együtt kell működniük a „második lehetőséget” nyújtó, felzárkóztató intézményekkel, valamint támogató programokkal kell segíteni őket.

Később oktatási intézmények és vállalkozások között áll fenn az együttműködés. Több tagállamban munkavégzés melletti képzést fejlesztenek ki, különösen a szakmunkástanulók gyakorlati képzése hatékony együttműködési forma. A szakmunkástanulók gyakorlati képzését európai szinten kell ösztönözni, a tagállamok közötti átjárhatóságot biztosítani kell. A Fehér Könyv második részében az eddigiekkel összhangban javasoljuk az szakmunkástanulók gyakorlati képzése és a gyakornoki rendszer európai szintű fejlesztését.

Kívánatos lenne a vállalatok és az oktatási intézmények közötti partneri kapcsolatok kiépítése.

Az ilyen jellegű együttműködés terjedőben van, különösen az európai közösség Comett programja keretében. Említhető még a nemzetek feletti ECATA (Európai Konzorcium az Úrhajózási Továbbképzésért), amely hét ország hét egyetemét és 11 európai termelő vállalatot fog össze fiatal mérnökök képzésére, amelyet diplomával ismernek el. A Biomerit hét EU-országból származó 33 résztvevővel – egyetemek, vállalatok, különösen kis- és középvállalkozások – működik.

Az oktatási intézmények és a vállalkozások közötti együttműködés lényege a vállalkozás teljes jogú partnerként való elfogadása a képzési folyamat során. Nem tartható fenn az a gyakorlat, amely a vállalatokat a kiképzett munkaerő felhasználójának, illetve továbbképzőjének tekinti. Ezzel szemben a vállalkozások az ismeretek és az új technológia forrásai.

Meg kell jegyeznünk, hogy a képzési folyamat tendenciái (különösen az olyan interdiszciplináris területeken, mint a környezetvédelem, egészségügy, fogyasztás) egyre inkább feltételezik a széleskörű együttműködést, pl. önkormányzatokkal, fogyasztói és szakmai szervezetekkel (turizmus, energia, környezetvédelem).

Tanítás-központú hálózat, amely egyúttal tanulási rendszer

Amint azt Carnoy és Castells hangsúlyozzák (*Fenntartható rugalmasság: munka, család és társadalom az információs korszakban*). Tanárképző Kar, University of Stanford, Berkeley Univer-

sity, 1995. április), ez a feltétel szervezeten belüli, hálózatok közötti és helyi szintű együttműködésre vonatkozik.

Belső képzési hálózatok

Egy vállalkozás esetében elismert tény, hogy egy felelősséggel rendelkező csapat tagjának munkája lehetővé teszi a termelés minőségének javítását. A minőségbiztosításban alkalmazott minőségi körök, állásbővítés, a dolgozók közelebb kerülése a termelési- és a marketingmenedzserekhez lehetővé tették a tanítást és tanulást, amely mindenki számára hasznos volt. A szakmai tapasztalat alapján az ilyen együttműködés lehetővé teszi az automatikus technológiai tudás önálló alkalmazását, azaz a tudás valódi formájának létrejöttét.

Ez egyre inkább terjed a minőségi körökön túl is. Egy vezető európai autógyártó cégnél gondot jelentett az autók tetejének felhólyagosodása, amit úgy oldottak meg, hogy a dolgozók maguk készítették a statisztikai kimutatásokat, a megfigyelést és a problémaelemzést (FORCE-program).

Ez az együttműködés gyökeres változást fog hozni a vállalatoknál végzett szakképzésben, amely egyre növekvő mértékben olyan képzési terv keretében valósul meg, amelynek kidolgozásában a dolgozók, illetve képviselőik részt vettek. A leghaladóbb és leghatékonyabb vállalatoknál a képzést egyre kevésbé szervezik egy bizonyos feladat ellátásához szükséges ismeretek, vagy egy világosan körülhatárolt munkakör köré. A specifikus képzés manapság kiegészíti az iskolapadból vagy egyetemről a vállalathoz kerülő fiatalok képzését.

Az oktatási intézmények módszereit is egyre jobban kell közelíteni az együttműködési készségek tanítása felé.

Máris születtek kiemelkedő eredmények. Az amszterdami egyetemen működő Műszaki és Együttműködési Innovációs Központ „Európai iskolai projekt” elnevezésű kezdeményezéséhez például 400 iskola csatlakozott. Az ún. „teleutazást” alkalmazzák, amely a tanári karok együttműködéséből született oktatási projekt, információkutatással, az eredmények cseréjével és problémamegoldással foglalkoznak. Több ezer „teleutazás” történt különböző nyelveken, sok ezer diák részvételével.

Külső együttműködési hálózatok

Szerte Európában elmozdulás történt a helyi együttműködés irányába (tudományos-műszaki parkok, városi technológiai körzetek stb.), amely információcserén és a kutatóintézetek, vállalatok és oktatási intézmények közötti képzésen alapul. Valamennyi érdekelt fél, különösen az országos és a helyi hatóságok bevonásával az efféle helyi hálózatok újabb lökést adhatnak az egyének alkalmazhatóságának javításához.

Az egyéneket és közösségeket összefogó, helyi fejlesztéssel foglalkozó és a közösségi életben aktív szerepet játszó hálózatok hasonlóképpen munkahelyhez segíthetnek, ami még alacsony szintű állás esetén is megelőzi az egyén kiszorulását a társadalom periferiájára. E hálózatok nemcsak a munkahely felkutatásában segítik a fiatalokat és a munkaerőpiacról kiszorultakat, de kommunikációra, hasznos időöltésre, társadalmi környezetük átalakítására is megtanítanak. Mozgatórugóik emberbarátiak, általában nem fizetett munkatársak, céljuk a tanuló társadalomban szükséges kulcsfontosságú ismeretek terjesztése.

A regionális és helyi együttműködés ezért elsőrendű fontossággal bír az alkalmazhatóság javításában, magasabb színvonalú állások teremtése mellett olyan módszereket dolgoz ki, amelyek a marginalizált csoportokat visszavezetik a társadalomba, egyúttal ez az egyik fő módja a szakképzés általánossá tételének és az Európai Unió kohéziója erősítésének.

Európa-szerre terjednek a helyi ismeretátadó-hálózatok (Franciaországban, Németországban, Ausztriában, Belgiumban, Spanyolországban és Svájcban működnek), amelyek hozzásegítenek a ismeretek cseréjéhez és az önképzésen alapuló ismeretátadáshoz, amely során egy-egy személy először tanárként, majd diákként szerepel. Az informatikától a nyelvtanulásig, a sakkig sokféle területen alkalmazható az ismeretátadás. Fontos tényező, hogy e hálózatok általában hozzájárulnak az írástudatlanság felszámolásához és támogatják az iskolai munkát. Ez kiindulási pontként szolgált egy informatikai alapról, csoportok képzése céljára kifejlesztett készségfejlesztő módszerhez, amelyet jelenleg több vállalatnál tesztelnek.

A jövő irányai

A munkaerőpiac alapvető fontosságú egy állandóan változó gazdaságban, amely folyamatos megújulásra kényszeríti az oktatási és képzési rendszert. Jelentős gond tehát az oktatási és képzési stratégiák kialakítása.

Mindenki meggyőződött a változás szükségességéről, ennek bizonyítékai az oktatás céljairól folytatott ideológiai viták.

A legfőbb kérdés jelenleg az, hogyan lehet rugalmasabb oktatási és képzési rendszert létrehozni, amely figyelembe veszi az emberi igények sokféleségét. Az EU-n belüli vitának e kérdésre kell összpontosulnia.

A tagállamokban használatos oktatási módszerek sokszínűsége arra enged következtetni, hogy máris születnek válaszok e kérdésre.

Komoly fejlődés tapasztalható az oktatás és képzés átalakításának három területén: szélesebb önállóság a képzésben résztvevők részére; az oktatás hatékonysága felmérésének szükségessége; a hátrányos helyzetű csoportok igényeinek felismerése.

Az oktatási elvekről szóló vita vége

Az elmúlt években heves viták folytak az oktatás szervezetéről és a képzési rendszerekről, valamint az oktatás tartalmáról és a képzési módszerekről.

A legtöbb vita mára csillapodni látszik.

A széleskörű alapismeretek és a munkaerő-piaci igények szerinti képzés immár nem ellentmondó fogalmak. Egyre növekszik a szakképzésben részt vevők általános ismeretei jelentőségének elismerése.

Összekötterés épül az iskolák és az üzleti világ között, ami azt mutatja, hogy az oktatást és a vállalkozásokat eddig elválasztó ideológiai és kulturális falak leomlanak – mindkét fél számára előnyös módon. A tagállamok hagyományaival összhangban az együttműködés az alap- és a továbbképzésben egyaránt tükröződik.

Az oktatásban is érvényes egyenlő jogok elve egyre inkább esélyegyenlőségként jelenik meg, ami a hátrányos helyzetűek rossz iskolai eredményeinek megelőzését szolgáló pozitív diszkriminációt is jelenti.

Az információs társadalom kiépülése kezdetben aggodalmat okozott a tanárok körében, ám mára világossá vált, hogy újabb oktatási-képzési igényeket eredményez, megújítja a tanári szakmát, ugyanakkor megkönnyíti a tanárok és intézmények európai szintű kapcsolattartását.

A nagyobb rugalmasság középponti kérdés

Az oktatási és képzési intézmények jelenlegi szerkezetének változáson kell átesnie a különféle társadalmi csoportok igényeinek kielégítéséhez.

Ezen intézmények merevek a polgárok állandó munkavállalásra való felkészítéséhez. Néhány tanár és intézmény kísérletezik új módszerekkel, ám ezek elszigetelt próbálkozások.

Nagyobb elkötelezettséget kell vállalni az intézmények működése rugalmassá tételére a fokozott és differenciáltabb igények kielégítése érdekében.

Hogyan érhető el mindez? Erről sürgősen vitát kell kezdeményezni a következő alapvető kérdések alapján.

Hogyan tartható fenn az oktatás minősége annak fejlesztésével és a diákok számának növelésével egyidejűleg?

Hogyan hangolhatók össze az oktatási célok az igények sokszínűségével, amikor az oktatási intézmények nem szívesen differenciálnak?

Hogyan tartható fenn és javítható a tanárok és szakoktatók társadalmi státusza, miközben a tanuló társadalom sokrétű igényeinek kielégítésében kívánjuk őket érdekeltté tenni?

Hogyan készíthetjük fel a tanárokat és szakoktatókat az oktatási célok fejlődésére és az oktatási módszerek és eszközök abból következő átalakulására?

Hogyan teremthetjük meg az élethossziglani tanulást, azaz az ismeretek állandó megújításának és új tudás megszerzésének feltételeit?

A tagállamok teendői

Jelentős fejlődés tapasztalható Európában. Minden oktatási rendszer a minőség fejlesztésére, képzési lehetőségek kialakítására, az élethossziglani tanulás biztosítására és a pénzügyi források felhasználásának optimalizálására törekszik.

A minőség nyomában

Az alapképzés hangsúlya egyre inkább visszakerül az alapvető ismeretek, különösen az olvasás, írás, számtan elsajátítására. Általános tendencia a magas szintű nyelvtanulás is. A tagállamok igyekeznek eljuttatni a fiatalokhoz az új információs technológiákkal kapcsolatos ismereteket.

A tanárok és a szakoktatók újító szellemű módszereket dolgoznak ki intézményes kereteken kívül és azokon belül. Iskolai szinten több módszer létezik (pl. Decroly Belgiumban, Steiner Németországban, Montessori Olaszországban és Freinet Franciaországban). A felnőttoktatásban is felbukkantak új módszerek, pl. a felnőttoktatási iskolák vagy az angliai „Outward Bound” tanfolyamok, amelyek a hagyományos továbbképzésben az elvont tudás helyett viselkedési mintákat mutattak be.

A kísérletező kedv arra mutat, hogy a tanárok és szakoktatók kreativitása további kifejezési lehetőségeket keres. Az oktatásban dolgozó tanárok és szakoktatók általában az oktatási rendszernél előbbre járnak, köztük találhatóak a tanuló társadalom úttörői.

A felsőoktatásban tapasztalható trendek – hosszabb tanulmányi idő, jobb hozzáférhetőség, magasabb hallgatói létszám – világosan jelzik az emberi erőforrások minőségének javulását. Ugyanakkor minden felsőoktatási rendszer számára komoly gondot jelent a hallgatói létszámnövekedés kezelése a képzés minőségének fenntartása mellett.

Új típusú végzettségek

Valamennyi tagállam kulcsfontosságúnak tartja az oktatás és képzés kapcsolatát. Néhány közülük az alapvető ismeretek oktatási rendszeren belüli elsajátítása érdekében a szakmunkástanulói-gyakornoki rendszert alkalmazza. Némely országban iskolák és vállalkozások együttműködnek. A legfontosabb cél minden esetben az, hogy a fiatalok „munkavégzési helyzetbe” kerüljenek, miközben a tanítás minősége is fennmarad. Más tagállamok késleltetik a szakképzés alapismereteket adó szakaszát.

A vállalkozások és egyéb társadalmi tényezők együttműködése a szakképzésben és a fiatalok a munka világába való bevonásában általános tendenciának tűnik, mégpedig a munkavégzés melletti képzés keretében (pl. „kettős” rendszerben).

Néhány tagállamban „reintegrációval” illetve „garantált képzéssel” próbálkoznak, amelynek célja a végzettséggel nem rendelkező fiatal munkakeresőknek újabb lehetőség biztosítása, nélkülözhetetlen szakmai és alapvető ismeretek oktatásával.

Több tagállam folytat vitát a *képesítés, érvényesítés és a szükséges tudás elismerésének eljárásáról*, különösen a munka közben elsajátított ismeretek esetében, mivel a hagyományos eljárás általában formális és merev.

A folyamatos képzés kialakítása

A képzésben terjed a *kulcsfontosságú ismeretek* fogalma. A foglalkozások és végzettségek egyre rugalmasabbak. A tagállamok véleménye szerint az oktatás és a szakképzés közötti különbség egyre inkább megszűnik.

A társadalmi kirekesztődés növekedése és a középtávú demográfiai előrejelzések arra ösztönözték a tagállamokat, hogy fejlesszék a *felmőttoktatást*, kivált helyi szinten.

Számos tagállamban a társadalmi összefogás nyomán javulnak a képzési lehetőségek. Például a munkavégzés melletti képzés, valamint a munkát és tanulást vegyítő képzési formák esetében egyre több tagállamban szerepet játszik a közös megegyezés.

A finanszírozás és értékelés új módszerei

Néhány tagállam új utakat keres *az oktatás és képzés finanszírozása terén*. Az új módszerek az oktatási csekketől a folyamatos képzés közös finanszírozásáig terjednek. Az utóbbi esetben a résztvevők maguk fizetik a költségek egy részét (adókedvezmények, támogatott hitelek vagy „képzési alapból” nyert támogatás formájában).

Az oktatás és képzés terén új finanszírozási formákat keresnek. Annak ellenére, hogy a közkiadások hatalmas hányadát fordítják erre a területre, *az elmúlt években csökkenés tapasztalható*.

A tagállamokban az oktatásra és képzésre fordított állami pénzügyi forrásokról folyó vitát végigkíséri *a rendszer jobb átláthatóságának és a forrásfelhasználás hatékonysága értékelésének igénye*. Gondot okoz *megbízható adatok* megszerzése és mindenekelőtt az oktatásra, képzésre fordított magánforrásokkal kapcsolatos adatok hiánya (háztartások, vállalatok, stb.). A tagállamokban viták folynak a források átruházásáról, egyidejűleg a felelős helyzetben lévők egyre növekvő érdeklődést mutatnak a költség-haszon értékelési módszerek fejlesztése iránt.

Új fejlemények

E változások és tapasztalatok fényében az új fejlemények három fő irányba mutatnak. Az első az oktatásban és képzésben résztvevők *önállósága*. Az oktatásért felelős szakembereknek adott nagyobb önállósággal és az oktatás céljának egyértelmű megjelölésével érhetjük el, hogy az oktatás és képzés alkalmazkodjon a mai igényekhez.

Felmerül a nagyobb iskolai önállóság kérdése. A tapasztalat azt mutatja, hogy a decentralizált rendszerek egyúttal a legrugalmasabbak, gyorsabban reagálnak a változásokra, ezért nagyobb valószínűséggel fognak társadalmi együttműködésbe.

A folyamatos képzés területén a szükséges önállóság része a különböző szintű társadalmi partnerek (vállalat, ágazat, régió, ágazatközi) közötti megállapodásnak, ám a tulajdonképpeni cél az, hogy a képzés elérhető legyen a munkavállalók számára, különös tekintettel a kis- és közép-vállalkozásokban dolgozókra.

A második új vonás az *értékelés*, amelyre a megnövekedett finanszírozási igények miatt van szükség.

Az értékelés ugyanolyan fontos annak vizsgálatában, hogy az oktatás-képzés milyen hatékonyan elégíti ki a célcsoportok igényeit, mint az iskolai teljesítmény javítására tett kísérletekben, a munka világában való beilleszkedésben és a szakmai átképzésben. Az értékelés segítheti a szakképzési alapismeretek és továbbképzés a munkanélküliséggel, valamint bizonyos területeken munkaerőhiánnyal küzdő munkaerőpiac követelményeinek megfelelő hatékonyabbá tételét.

Az értékelés következményeként a folyamatos képzést a vállalat és a dolgozók befektetésének tekinthetjük. *A vállalaton belüli átképzés vagy szakmunkástanulói képzés olyan eszköz a cég számára, mint pl. a kutatási felszerelés. Az efféle befektetésekre tehát adó szempontjából azonos módon kell tekinteni a dolgozók szabad mozgásának korlátozása nélkül.* E javaslat a Fehér Könyv második részében szerepel.

Az értékelés segítségünkre lehet a tapasztalatok és bevált módszerek közkinccsé tételében, ezért is javasoljuk a Fehér Könyv második részében az újító szellemű szakképzési módszerek megfigyelő rendszerének felállítását.

A harmadik fejlemény a hátrányos helyzetűekkel kapcsolatos erőfeszítések fejlődése.

Egyre világosabbá válik, hogy a társadalmon kívül rekedteknek különleges figyelmet kell szentelni, alapvető ismeretekkel és értékekkel kell őket ellátni. Amint azt az Európa Parlament 1993. márciusi, Dührkop-Dührkop által készített jelentése nyomán a bevándorlók gyermekeiről készült határozata hangsúlyozza, az iskola alapvető szerepet játszik a társadalmi integrációban.

A társadalmilag hátrányos helyzetűek számára alapvető fontosságú a pozitív diszkrimináció, különös tekintettel a külvárosokra és városi belső kerületekre. Máskülönb fennáll a társadalmi szakadék további mélyülésének veszélye. E területek számára növekvő mértékű közösségi támogatást kell adni, az intézményi eszközöket helyi önkormányzati és civil közösségi segítséggel kiegészítve. Tapasztalatlan és ideiglenes munkaerők helyett a legképzettebb tanárok alkalmasak ilyen területekre, akik felhasználják a legújabb információs technológiát. Az iskolai támogatást a családokkal való szoros együttműködés egészíti ki.

A tanuló társadalom felé való elmozdulás kétszeres kihívást jelent. Az első *gazdasági* jellegű. Az EU jelentős exportörként logikus döntést hozott a nemzetközi gazdaságra való nyitással, ami azt jelenti, hogy folyamatosan fokoznia kell gazdasági versenyképességét, hogy elérje *„a fenntartható és az inflációt nem gerjesztő fejlődést, amely egyúttal tiszteletben tartja a környezetet”* és *„a nagyarányú foglalkoztatást és szociális védőhálót”*, amely célok az Európai Közösség alapító okiratának 2. cikkelyében szerepelnek.

Amint azt az EU Bizottsága fejlődéssel, versenyképességgel és foglalkoztatással kapcsolatos Fehér Könyve hangsúlyozza, az emberi erőforrások képezik az EU legfőbb gazdasági erejét. Az *Ipari versenyképesség az EU-ban* című kiadványban ez áll: *„Az Európai Unió ipari versenyképessége javításának legjobb eszköze az emberi tudás fejlesztése és nagy potenciállal bíró munkaerejének felhasználása az azt megalapozó társadalmi konszenzus segítségével.”*

Európában oktatási befektetésekkel kell emelni a munkavállalók és a dolgozók általános tudásszintjét az alapképzésben és az élethossziglani tanulás során egyaránt. Ez az elkerülhetetlen befektetés kiegyensúlyozza a kedvezőtlen munkaerő-piaci tendenciákat, pl. a keresett, illetve kínált munkaerő végzettsége közötti ellentétet, a demográfiai változásokat, a szolgáltatási szektor növekedését és a munka szervezetében és tartalmában beállt változásokat.

A fenti fejlődést társadalmi téren a *társadalmi különbségek sürgős kiküszöbölésének igénye* kíséri. Az elmúlt években terjedt a társadalmi kitaszítottág Európában, következményeit szükségtelen részletezni.

Különleges figyelmet kell szentelni a népesség legkiszolgáltatottabb rétegeinek, kivált a munkanélküliség által legsúlyosabban sújtott városokban. Az alapképzés és folyamatos képzés egyaránt gyógyírt jelenthet, csakúgy, mint az iskolából képzettség nélkül kilépő fiatalok felkarolását célzó intézkedések.

Minden az iskolában kezdődik, a tanuló társadalom gyökerei oda vezethetők vissza. E Fehér Könyv kiemelkedően hangsúlyozza az egyén mint társadalmi tényező szerepét, akit önbizalma és tudásszomja tesz alkalmassá arra, hogy jövőjét kezébe vegye. Emellett ki kell emelni az iskola szerepét is. Az iskoláknak alkalmazkodniuk kell, ugyanakkor az egyének személyes fejlődésének és társadalmi beilleszkedésének pótolhatatlan bölcsői maradnak. Sokat várunk az iskolától, hiszen sokat tud nyújtani.

Az első általános cél: az új tudásanyag megszerzésének ösztönzése

A legfőbb prioritás az ismeretszerzés, amin egy személy általános tudásszintjét értjük. Ennek érdekében a jelen dokumentum első részében tárgyalt intézkedésekre van szükség, amelyek bevezetéséért a tagállamok felelnek.

Egy általános és egyetemesen elfogadott elvet figyelembe kell venni: a tanuló társadalom létrehozásához az új tudásanyag megszerzésének ösztönzése szükséges.

A tanulásra való ösztönzést többféle módon kell megvalósítani.

A már létező tanulási lehetőségekről szóló információszerezést javítani fogják az egyes országokban a Ciampi-jelentés nyomán felállítandó „képzési tájékoztatási központok”.

Az egyén élete során megszerzett tudásának hasznosítását a *tudás elismerési rendszerének megújítására* kell alapozni, amely a szakképzettség és az alapképzés mellett és felett működne országos és helyi szinten.

A *mobilitás támogatása* szintén szerepet játszik az ismeretszerzésre való ösztönzésben. A földrajzi mobilitás szélesíti a látókört, fokozza az intellektuális rugalmasságot és emeli a tanulás általános szintjét. Megerősíti a tanulási képességet, amelyet szintén fejleszteni kell.

Az oktatásban és képzésben teljes mértékben fel kell használni az új kommunikációs technikákat. Hosszú távon minden egyes osztálynak biztosítani kell a hozzáférést a számítógépekhez.

Ez különösen Európában azt jelenti, hogy új, magas színvonalú oktatási felszerelés felhasználása szükséges, amely igazodik a helyi oktatási és kulturális hagyományokhoz.

A Fehér Könyv tehát a következő európai szinten megvalósításra ajánlott javaslatokat teszi:

Az ismeretek elismerése

Valamennyi európai ország megpróbálja felmérni az „alapvető ismereteket” és azok megszerzésének, értékelésének és igazolásának legmegfelelőbb módszereit. Javaslat született a *meghatározásokat, módszereket és eljárásokat összehasonlító és terjesztő európai rendszer* felállítására. Mi következik ebből?

A valamennyi európai érdekelt fél együttműködését feltételező elképzelés a következő:

- néhány körülhatárolt terület (matematika, informatika, nyelvek, könyvelés, pénzügy, menedzsment, stb.) általános szintű, illetve magasabb szintű tudásanyagának meghatározása;
- értékelési rendszer kidolgozása minden terület számára;
- az ismeretek elismerésének új, rugalmasabb módszereinek kimunkálása.

Ez az elképzelés a hagyományos képzési rendszereket kiegészítve nagyobb egyéni szabadságot nyújt a képzettségük összeillesztésében. Újabb oktatási-képzési keresletet fog teremteni azok részéről, akik a hagyományos oktatásban nem akarnak vagy nem képesek részt venni.

Az önkéntes alapon működő akkreditációs rendszer felállításával hatalmas lépést teszünk a tanuló társadalom felé.

Program indul a „tudásigazolvány” bevezetésére. Ez a dokumentum lehetővé teszi, hogy a tudást és az ismereteket a megszerzésük idején és helyén ismerjék el. További vizsgálatok szükségesek arról, milyen adatok kerüljenek az igazolványba és hogyan történjen az egyéni felhasználása. Nem egy egységes igazolvány megalkotása és Európára való ráerőltetése a cél, hanem egy olyan eszköz kifejlesztése, amely hozzásegíthet a különböző szakterületek közös szabványainak kijelöléséhez.

A műszaki és szakképzésben megszerzett ismeretekre vonatkozó európai akkreditációs rendszer a felsőoktatási intézmények, vállalatok, szakképző intézmények, helyi kereskedelmi kamarák és a társadalmi partnerek együttműködésével jön létre.

Támogatást kap a tudásigazolvány vállalati és helyi szintű bevezetése.

Mobilitás

A hallgatók mobilitása könnyebbé válik. Az Európa Parlament határozatával és az Európai Miniszteri Tanács dokumentumával (1993) összhangban a saját hazájában ösztöndíjra jogosult diák, saját kívánságára egy másik tagállam őt hallgatói sorába fogadó felsőoktatási intézményében hozzájuthat ösztöndíjához. A Bizottság ilyen értelmű javaslatot fog tenni.

Új egyetemi szintű tanfolyamok indulnak több felsőoktatási intézmény emberi és anyagi erőforrásainak összevonásával, ami az egységes piacon keresett és kölcsönösen elismert végzettséget eredményez majd.

A kölcsönös egyetemi és szakképzési elismerést a kredit-átváltási rendszer fogja biztosítani, valamint az azonos módszerek alkalmazása a szakképzésben. A cél a képzési modulok kölcsönös elismerése, előnyben részesítve az oktatási-képzési intézmények és a gazdaság közötti megállapodásokat.

El kell távolítani a diákok, gyakornokok, tanárok és kutatók cseréjét lassító (adminisztratív, jogi és szociális juttatásokkal kapcsolatos) akadályokat. A Bizottság javaslatokat dolgoz ki a Zöld Könyvben szereplő irányelvek alapján.

Oktatási multimédia-szoftver

A élethossziglani tanulás európai éve (1996) keretében csatlakozva az „oktatási multimédia szakbizottsághoz” a szoftverfejlesztés támogatása a következőképpen történik:

- közös felhívások kiadása a megfelelő EU-programokhoz csatlakozó javaslatokra (Socrates, Leonardo, Esprit, Telematique, MEDIA II, INFO 2000);
- szervezet felállítása az oktatási szoftverek fejlesztésére és védjeggyel való ellátására, terjesztésére.

A második általános cél: az iskolák és a gazdaság közelítése

Az iskola és a gazdasági élet egyaránt tanulási helyszín és mint ilyen, közelíteni kell őket egymáshoz. Ez több európai országban régen megtörtént. Más országokban későn és fokozatosan vagy egyáltalán nem indult meg ez a folyamat, utóbbi esetben az oktatás és a termelés továbbra is egymástól elszigetelten folyik.

Az iskolák és a gazdaság összeköttetéseinek kiépítése, illetve a létező kapcsolatok erősítése mindkét fél számára kizárólag előnyöket hozhat, valamint elősegíti az azonos alkalmazási lehetőségeket. Az oktatás iránt érzett legnagyobb tisztelet mellett ki kell emelni, hogy a kép-

zési tanfolyamokat az alapfoktól a felsőoktatásig jobban a munkaerőpiac lehetőségeihez kell igazítani. A gazdaságban olyan dolgozókra van szükség, akik a megfelelő műszaki képzettséggel, alapvető ismeretekkel és általános kulturális tudással rendelkeznek, képesen az önálló gondolkodásra, és szívesen fogadják a változásokat. Az efféle hozzáállás növeli a munkába állás lehetőségeit.

Ezért az iskolák és a gazdasági szektor egymáshoz közelítése olyan prioritás, amelyben a társadalmi partnereknek is szerepet kell játszaniuk és amely három feltételtől függ.

Az oktatás kapuit ki kell tární a munka világa előtt. Anélkül, hogy az oktatás célját kizárólagosan a munkavállalásban látnánk, figyelembe kell venni a munka világának működését, meg kell ismerni a cégeket és a termelési folyamatban végbemenő változásokat.

A vállalatokat be kell vonni a képzésbe, nem csupán saját dolgozóik, hanem fiatalok és felnőttek esetében is. A szakképzést nem tekinthetjük kizárólag a vállalatokat képzett munkásokkal ellátó rendszernek; a cégeket is terheli felelősség, pl. lehetőséget kell teremteniük – gyakran állás formájában – a hagyományos oktatási rendszerből kihullottak számára. A vállalatoknak ezt világosan meg kell érteniük. Néhány cég hatalmas erőfeszítéseket tett dolgozói átképzése terén, ezáltal képesek voltak megbirkózni a technológiai fejlődés jelentette új módszerekkel, míg más vállalatok ezt elmulasztva olyan dolgozókat tettek utcára, akik minden bizonnyal alkalmasak átképzésre.

A vállalatok és iskolák közötti együttműködést fejleszteni kell

Az iskolák és a gazdaság közötti kapcsolatok megerősítésében fontos szerepet kell kapnia a szakmunkástanulói, gyakornoki programoknak. Ez alkalmas minden képzettségi szinthez, kapcsolódást jelenthet a felsőoktatáshoz a műszaki vagy kereskedelmi oktatási intézményekben keresztül. Egy nagy francia gazdasági oktatási intézmény (ESSEC) például ezt a módszert saját alkalmazás után ma már európai szinten terjeszti más európai felsőoktatási intézményekben, pl. London Business School-ban, a milánói Bocconi Egyetemen és a mannheimi egyetemen.

A szakmunkástanulói, gyakornoki programok egyszerre nyújtják a szükséges tudást és a vállalati élet és munka tapasztalatát. A munka világában tett első lépések támogatásával jelentős munkaerőpiaci előnyhöz juttatjuk a fiatalokat. *A szakmunkástanulói, gyakornoki programok európai szintű támogatása* hasznos lesz a fiatal munkavállalók és a cégek számára egyaránt.

Az oktatás és a munka világának kapcsolata hozzáegíthet a *szakképzés* alap- és felsőfoka megújításához. Ez pedig minden munkavállalóra hatással van. Nem tagadhatjuk le a következőt: Európának szakképzett munkásokra van szüksége, ha jelentős ipari hatalom kíván maradni; fenn kell tartani a szakképzett munkásság nagy hagyományát, egyúttal igazodni kell az új technológiákhoz, el kell ismerni a fenntartási és a háttértevékenység, az önálló munkavégzésre való felkészítés és a minőségbiztosítási kutatás jelentőségét. Európának tehát olyan szakképzésre van szüksége, amely nem bomlik kis részterületekre, hanem amely mindenki számára világossá teszi az elvégzendő munkát és teret enged az egyéni fejlődésnek. Ez például a következőket jelenti:

- technikusok számára lehetővé kell tenni a mérnöki képesítés megszerzését képzettségük szervezési, menedzsment és folyamatszabályozási ismeretekkel való kiegészítésével, stb.;
- a mérnökök és a munkások számára lehetővé kell tenni a termelési folyamat egészének megértését a termeléstől a termék felhasználásáig (használatbavétel, karbantartás).

Amint a Bizottság *Kézműipar és kisvállalkozások: az európai növekedés és foglalkoztatás megoldása* című jelentése (COM [95] 502, végső jelentés) írja, a szolgáltató, kézműipari és kisváll-

lalkozási szektor kulcsfontosságú a munkahelyteremtésben. Ösztönözni kell az új keletű munkavégzés melletti képzést, a szolgáltatóiparban megjelenő új szakmákat rendszerbe kell illeszteni, a vállalkozások beindításának oktatását támogatni.

A szakképzési szektor újító kedvét ösztönözni kell: a képzés alatti újítás későbbi újításokhoz vezet majd.

A fentiek alapján a Fehér Könyv a következő intézkedéseket javasolja:

Szaktanulói, gyakornoki programok

A *szaktanulói, gyakornoki programokat* Európában az Erasmus modellre alapulva fejlesztik. Támogatást nyújtó pénzalapok a már működő programok, különösen a Leonardo átcsoportosításával jönnek létre.

Célunk kedvezőbb lehetőségek kialakítása az Európai Unió legkülönbözőbb munkát végző fiataljai számára a „vándorszellem” felkeltésével, amely nagyban hozzájárult az európai termékek minőségéhez, egyúttal bizonyítja, mennyire fontos a mobilitás az ismeret- és szakmaszerzésben.

Erőfeszítéseket kell tenni a szükséges felügyeleti rendszer kiépítésére és a szaktanulók vezetővel való ellátására. Ez nagyjelentőségű követelmény a rendszer működtetéséhez, amit azonban nehéz megvalósítani.

Európai *szaktanulói, gyakornoki* dokumentumot kell megfogalmazni a Zöld Könyv alapján a képzésben részt vevők országok közötti mobilitásának akadályairól.

Ezzel párhuzamosan szélesebb körben kell elérhetővé tenni a *vállalaton belüli képzést* egy európai gazdasági szervezeteket összefogó megállapodás segítségével.

Szakképzés

Ösztönözni kell a *szolgáltatóiparban keletkező új foglalkozásokra* való képzést, hangsúlyozva a multidiszciplinaritás szükségességét. A turizmus és a környezetvédelem területén folytatott képzést támogatni kell.

Támogatást fog kapni a *szolgáltató szektorban dolgozó mérnökök és technikusok* képzése. Termelés, használatbavétel, karbantartás, javítás, felhasználói tanácsadás – a szolgáltatások száma végtelen. Az olyan új fogyasztási cikkek, mint a számítógépekkel és a kommunikációs technológiával kapcsolatos termékek, fokozzák az olyan szolgáltatások iránti igényeket, amelyeket a gyártó- illetve kereskedelmi cégek nem minden esetben tudnak kielégíteni. A cél tehát mérnökök és technikusok képzése, akik az elvégzett interdiszciplináris tanfolyamok után a szolgáltató szektorban diplomával vagy más végzettséggel dolgoznak.

Elő kell segíteni a *vállalkozások beindítását* segítő képzést. A tagállamok és a társadalmi partnerek meg fogják vizsgálni az erre való ösztönzés legjobb módszereit. Az újításról szóló Zöld Könyv szerint azonban még sok tennivaló akad a vállalkozások beindítását gátló bürokrácia csökkentése terén.

Az *újító jellegű szakképzési módszerek felmérésére európai megfigyelő rendszer* épül ki a jó módszerek és az újító projektek EU-n belüli cseréje és terjesztése érdekében.

A képzési és foglalkoztatási igények előrejelzésére intézkedések történnek.

A harmadik általános cél: a társadalmi kirekesztődés elkerülése

A gazdasági fejlődés és versenyképesség miatt a népesség több rétege marginalizálódott (képzettség nélküli fiatalok, idősebb munkások, a hosszú ideje munkanélküliek, a munkaerőpiacra visszatérni kívánó nők). A Fehér Könyv első részében szereplő elemzés kimutatja, hogy a társadalmi csoportok különösen kiszolgáltatottak, mivel az ismeretszerzéshez vezető út a társadalmi beilleszkedésen keresztül vezet.

A marginalizáció folyamatának visszaszorítása érdekében a tagállamok intézkedéseket hoztak, amelyek főleg a képzési és munkába való visszaillesztési programok növeléséből álltak, valamint egyéb más intézkedésekből – a legjobban rászorulókat támogatásától a helyi csoportokra való összpontosításig. Ily módon szervezetté tették a vállalatok kezdeményezéseit és műhelyeit, valamint a reintegráció más eszközeit, amelyek képzettséghez juttatták a résztvevőket. Az efféle intézkedések rendkívüli módon megterhelik a költségvetést, az Európai Közösség szerkezeti alapjain keresztül járult hozzá a kiadásokhoz.

A fenti intézkedések kiegészítéseként a Fehér Könyv kétfajta előremutató kísérleti program szükségességét hangsúlyozza, amelyből az egyik néhány tagállamban már megkezdte működését a társadalmi kirekesztődés elkerülése érdekében. A program keretében ún. második esélyt nyújtó, felzárkóztató iskolákat és önkéntesi szolgáltatást állítottak fel fiatalok számára.

A második esélyt nyújtó, azaz felzárkóztató iskolák

Az alapgondolat egyszerű: az oktatási rendszerből kihulló vagy kihullóban lévő fiatalok számára biztosítani kell a legjobb képzési és támogatási programokat önbizalmuk növelése érdekében.

Az iskola társadalomba való beilleszkedésre nyújtotta „első lehetőséget” sajnálatos módon a leghátrányosabb helyzetűek a megfelelő családi és társadalmi környezet hiányában nem képesek kihasználni. Az oktatási rendszerből kizárt városi fiatalok száma manapság tízezres nagyságrendűre tehető. Képzettség nélkül meglehetősen kis esélyük van a munkába állásra és a társadalmi beilleszkedésre.

A tagállamokban folytatott kísérleti programok egyértelműen bizonyítják, hogy a második esély nyújtása nem jelent szükségszerűen „gettóiskolákat”. A problematikus körzetekben található iskolák egyre növekvő számban adnak második lehetőséget, új és jól felszerelt oktatási központok létesülnek.

Az ilyen iskolák feladata az ismeretekhez való hozzájutás javítása a legkiválóbb, az átlagosnál szükség esetén jobban fizetett tanárok alkalmazásával, a tanítás ütemének személyre szabása, új ösztönzők kijelölése, vállalati képzés szervezése, multimédia felhasználása és kisebb létszámú osztályok indítása révén.

Másik cél az iskola oktatási találkozhelyé alakítása olyan problematikus körzetekben, ahol a társadalmi és családi értékek felbomlóban vannak. Itt a helyi közösség tanítási időn túl találkozhat a tanárokkal.

A második esélyt nyújtó programok egy-egy hátrányos helyzetű körzet valamennyi iskolás korú fiatalja számára nyitottak, nem tesznek különbséget a hagyományos oktatási rendszerben helytálló és az abból kihullottak között a diszkrimináció bármely formájának elkerülése érdekében.

Meg kell jegyezni, hogy a második esélyt nyújtó programok már régen léteznek. Az Egyesült Államokban ötszáz „felzárkóztató” iskolát létesítettek városi környezetben, ahol megerősítő, felzárkóztató oktatási módszereket alkalmaznak. Az elmúlt februárban Brüsszelben tartott G7-es országok az információs társadalomról tartott kongresszusán az amerikai résztvevők elmondták, hogy a hagyományos képzési rendszerből kiszorult fiatalok visszatértek a tanuláshoz, amint számítógépeket és kiváló tanárokat kaptak. Az interaktivitást gyorsan megkedvelték, szemben a hagyományos oktatásban tapasztalt passzivitással. Az effajta iskoláknak a lehetőségek szerint vegyíteni kell a tanulmányaikat megszakított és az azok folytatására hagyományos iskolában képes fiatalokat.

Még az állam létrejötte előtt Izraelben létrehoztak egy újfajta, falusi közösségekben működő oktatási rendszert a felbomlott családokból származó európai menekült gyermekek számára. Az Alyat Hanoar néven ismert oktatási módszer sikeresen segítette a Marokkóból, Oroszországból, Etiópiából, stb. érkezett gyermekek beilleszkedését. A rendszer létrejötte óta több mint 300 ezer fiatal oktatását és társadalmi beillesztését végezte el, az országos átlagnál jobb lemorzsolódási mutatóval.

Egészen más környezetben, de szintén válsághelyzet kezelésére merült fel európai helyi önkormányzatok részéről, hogy egyéb segítő csoportok bevonásával a két világháború közötti európai tapasztalatot felhasználva, az iskolán keresztül teremtsenek „második lehetőséget”. A problematikus városi körzetekben nagyobb forrásokat (tanárok és infrastruktúra) és korábbi tapasztalatokat felhasználva folynak kutatások pl. Hollandiában, Spanyolországban és Franciaországban, ahol helyi szinten történnek intézkedések. A számos európai program közül a Comenius egyik projektje öt európai nagyváros (Antwerpen, Bologna, Bradford, Marseilles és Torino) együttműködésének összehangolásával kívánja a bevándorló családok gyermekeinek társadalmi beilleszkedését segíteni.

Néhány kormány jelentős pénzügyi támogatást ad a nagyvárosi „második esélyt” nyújtó programoknak és intézkedéseket hozott pozitív diszkrimináció alkalmazására kijelölt „szabad övezetekben”.

A Bizottság a Socrates és a Leonardo program keretében teljesen, illetve részben támogatni kívánja a „második esélyt”-programokat, felméri a folyamatban lévő programokat és terjeszti a pedagógiai módszereket. Ezáltal kíván eszmecserét indítani a „második esélyt” nyújtó iskolák széleskörű elterjesztésének időszerezéséről.

Európai önkéntesi szolgálat

Számos tagállamban működik önkéntesi szolgálat. Ez, a katonai szolgálattal való behelyettesítés nélkül lehetőséget ad a fiatalok számára hasznos tevékenység végzésére saját hazájukban vagy egy fejlődő országban.

Az Európai Unió kísérleti jelleggel szerény kezdeményezésbe fogott a „Fiatalok Európáért” program keretében. Ezzel párhuzamosan a „Fiatalos kezdet” program a szakképzés égisze alatt támogatja a képzettség nélküli fiatalok beilleszkedését.

Mіндеzen tevékenység, bármennyire érdekes is, korlátozott hatókörű, nem vezet többrésztvevős programokhoz. Mivel az önkéntesi szolgálatok működését nem szabályozták, több akadályba is ütköznek, pl. a mozgásszabadság, adózás, társadalombiztosítás terén.

Az Európai Parlament, több tagállam és néhány önkéntes szervezet a közelmúltban egyre növekvő számban kérelmezik a nemzeti önkéntes tevékenység kiterjesztését európai szintre.

E szellemben született a „Polgári Európa” (Adonnino-jelentés, 1985) és az európai Parlament 1995. szeptember 22-i és október 5-i határozata. Az „Európai önkéntesi szolgálat humanitárius célokra” felállítását egy kormányközi tanulmányban is szerepel.

Az európai önkéntesi szolgálat felállítását érdekében a Bizottság a következő intézkedéseket teszi:

- támogatási intézkedéseket hoz a már létező „Fiatalok Európáért” elnevezésű program keretein belül (az Európa Tanács és Parlament egyetértésével) annak érdekében, hogy nagyszámú fiatal önkéntes vállalhasson közösségi munkát hazáján kívül. Az önkéntesi szolgálatot a Közösségen belül teljesítenék, különös tekintettel a problematikus körzetekre, valamint a Közösségen kívül, a fejlődő országokban működő nemzetközi csoportok tagjaiként.
- az Európai Közösség alapító okiratának 126. és 127. cikkelyében megvizsgálja egy jogi és pénzügyi keret felállításának lehetőségét az európai önkéntes szolgálattal kapcsolatos fej-

lesztés és összehangolás elősegítésére, különös tekintettel a fiatalok mozgásszabadságának akadályainak megszüntetésére.

A negyedik általános cél: három európai közösségi nyelv ismerete

Több európai közösségi nyelv ismerete feltétele annak, hogy az Európai Unió polgárai hasznukra tudják fordítani a határok nélküli, egységes piac nyújtotta foglalkoztatási és személyes lehetőségeket. A nyelvismeret mellett szükség van a különböző kultúrák munka- és lakókörnyezetéhez való alkalmazkodási képességre.

A nyelvismeret fontos feltétele az emberekkel való ismerkedésnek. Hozzásegít ahhoz, hogy az európaiság kulturális gazdagságát és sokszínűségét átérezzük és az európai állampolgárokat megértsük.

A nyelvtanulás további fontos hatása: tapasztalatok szerint az alacsony életkorban kezdett nyelvtanulás hozzájárul a tanulmányi sikerekhez. Egy másik nyelvhez fűződő kapcsolat nemcsak hozzásegít az anyanyelv jobb elsajátításához, hanem meg is könnyíti azt. Tágítja a látókört, állandó intellektuális feladatot jelent, és természetesen újabb kultúrákat ismert meg. A soknyelvűség az európai identitás és a tanuló társadalom szerves része.

Az Európai Unió a Socrates és Leonardo programokba integrált Lingua révén segíti a nyelvtanulás fejlesztését.

A nyelvismeret többé nem a földrajzi mobilitással rendelkező elit előjoga. Az oktatási miniszterek tanácsának 1995. március 31-i határozatával összhangban mindenki számára – a választott oktatási-képzési irányoktól függetlenül – lehetővé válik (anyanyelvén kívül) legalább két európai közösségi nyelv elsajátítása és nyelvismeretének fenntartása. A Bizottság sajnálattal állapítja meg, hogy a határozat jelentősége csökkent a tagállamok által hozzátett „amennyiben lehetséges” kitétel beszurásával.

A három európai közösségi nyelv elsajátítása érdekében a nyelvtanításnak már az iskola előtti oktatási szinten meg kell kezdődnie. Lényeges követelmény a nyelvvoktatás rendszerbe állítása az alapfokú oktatásban, majd a második nyelv tanulásának megkezdése középfokon. Meggondolandó, hogy a középiskolások bizonyos tantárgyakat az első idegen nyelven tanuljanak, ahogy ez az európai iskolákban történik. A közoktatásból kilépve mindenkinek két idegen nyelvet kell ismernie.

A szakképzésben mind alap-, mind pedig továbbképzési szinten, különleges figyelmet kell szentelni a nyelvvoktatásnak. Ez kettős jelentőséggel bír a munkavégzés szempontjából, hiszen fontos eleme az egyén általános kulturális fejlődésének, valamint előnyt jelent a munkavállalásnál akár otthon, akár az Unión belüli mobilitás lehetőségét felhasználva.

Mindez magas színvonalú, modern tananyagokat és módszereket alkalmazó nyelvvoktatást feltételez, amely alkalmazkodni tud a tanulócsoporthoz sokrétű igényeihez.

Ezzel összhangban a Fehér Könyv a következő intézkedéseket javasolja:

- Európai Közösségi támogatás nyújtása értékelési (minőségfelmérő rendszerek) és minőségbiztosító rendszerek bevezetése, amelyek az európai közösségi nyelvek módszereit és tananyagát mérik fel.
- „Európai minőségi tanúsítvány” kidolgozása és odaítélése a követelményeknek megfelelő iskoláknak.
- Különböző típusú csoportok (felnőttek, képzetlenek, kisgyermek stb.) nyelvvoktatására szolgáló tananyagok cseréjének támogatása.
- A korai nyelvvoktatás ösztönzése tananyagok és oktatási tapasztalatok cseréje révén.

Az ötödik általános cél: a tőkebefektetés és az oktatási befektetés azonos elbírálása

A Fehér Könyv megállapítja, hogy a képzettségbe való befektetés elsőrangú tényező a versenyképesség és foglalkoztatás terén. Ennek ismeretében a javaslattétel előtt két kérdést kell megvizsgálni:

- befektetés az emberi erőforrásokba;
- az oktatási kiadások könyvelési és pénzügyi megközelítése.

Megjegyzendő, hogy az oktatási-képzési kiadásokat komolyan befolyásolja a gazdaság ciklikussága és a tevékenységek fluktuációja. Ez különösen igaz olyan vállalatok esetében, amelyek a recesszió kezdetével alaposan csökkentik oktatási kiadásaikat. A közkiadások esetében a költségvetési deficit elkerülése és az ésszerűség fenntartása mellett különleges figyelemmel kell kísérni a oktatási befektetéseket.

Könyvelési és pénzügyi szempontból a munka nem állóeszközként, hanem működési költségként jelenik meg a vállalat mérlegében. Meg kell vizsgálni, hogyan lehetne a munkavállalók tudását és képességeit értéknövelő tényezőként figyelembe venni annak érdekében, hogy a képzésre és a képzési idő alatti munkabérré kifizetett összeg a mérlegben amortizálódó, összegszerűen nem kifejezhető állóeszközökre fordított költségként jelenjen meg.

Elsődleges feladat az oktatási-képzési finanszírozási szintek megállapítása (ami felmérésüket is jelenti), az emberi erőforrásokban történő befektetések közvetlen és közvetett ösztönzése, valamint könyvelési és költségmegfigyelési rendszer kidolgozása.

A Bizottság *Az ipari versenyképesség elvei az Európai Unióban* című (COM [94] 319, végső jelentés) jelentésével összhangban különösen kívánatos olyan eljárások kidolgozása, amelyek lehetővé tennék az oktatásba nagymértékű beruházásokat eszközöző vállalatok számára költségeik kedvezőbb szerepeltetését mérlegükben. Képzési alapok létrehozása szükséges az ismereteiket felfrissíteni, vagy a tanulmányaikat újrakezdeni kívánók számára.

Az információs társadalom fejlődése fontos termékek és szolgáltatások biztosításával máris egyre növekvő mértékben járul hozzá az ismeretszerzéshez. Számos tagállam pénzügyi és adórendszere adócsökkentési lehetőséget biztosít az oktatásra fordított összegekre. Eljött az idő arra, hogy e rendszereket felülvizsgálják és gyors ütemben kiterjesszék a műszaki fejlődés figyelembevételével, valamint annak érdekében, hogy az állampolgárok a lehetőség szerinti legtöbbet fektesse ismeretei gyarapításába.

A Fehér Könyv a következőket javasolja:

- szükség van az oktatási-képzési befektetések felmérésére;
- az emberi erőforrások fejlesztése érdekében tett befektetések támogatására.

Általános kimutatások készülnek majd az EU részére az állami és magánbefektetések alakulásáról.

Az európai oktatási-képzési befektetések támogatására és ösztönzésére felmérés készül, amelynek célja a tájékoztatás.

A különböző pénzügyi és könyvelési szabályokról készült vizsgálat alapján tagállamok közötti megbeszélést kell kezdeményezni a az emberi erőforrások területén tett befektetések támogatására.